

**ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО;
МІЖНАРОДНО-ПРАВОВИЙ НАПРЯМ
У СФЕРІ ПРИВАТНОГО ПРАВА**

УДК 347.412.92

DOI: <https://doi.org/10.32631/v.2024.2.26>

Ганна Сергіївна Гофельд,

*Харківський національний університет внутрішніх справ,
кафедра цивільного права та процесу (старший викладач);*

<https://orcid.org/0000-0002-7859-836X>,

e-mail: annagofeld@gmail.com

**ФРАУДАТОРНИЙ ПРАВочИН:
СУТНІСТЬ І ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ**

Досліджено актуальні питання науки та практики щодо визначення сутності, ознак і правового регулювання фразудаторного правочину як такого, що має негативні наслідки для кредитора або особи, чії права можуть бути порушені внаслідок укладення угоди такого змісту. Окреслено та проаналізовано сучасні наукові позиції щодо розуміння сутності категорії «фразудаторний правочин», запропоновано авторське визначення цієї категорії. Проаналізовано судову практику та здійснено огляд судових рішень щодо фразудаторного правочину та його істотних умов. Визначено подальші перспективні напрями наукових досліджень з окремих питань фразудаторного правочину.

Ключові слова: фразудаторний правочин, фіктивний правочин, право на зло, боржник, кредитор, правове регулювання.

Оригінальна стаття

Постановка проблеми

Сучасні реалії людського буття характеризуються тим, що все частіше люди вступають у цивільно-правові відносини з метою реалізації своїх суб'єктивних прав та обов'язків. Тобто історично виникає необхідність оформлення таких відносин та визначення правової моделі поведінки. Остання зазвичай набуває форми правочину (договору чи угоди тощо). Як слушно в цьому контексті зауважують О. Воронова та І. Гамбург, правочин був і залишається сьогодні оптимальною правовою конструкцією, що застосовується в різних за характером суспільних відносинах. Основне призначення правочину, на думку вчених, зводиться до регулювання в межах закону поведінки і водночас наслідків порушення відповідних вимог [1, с. 455]. Наголошуючи на важливості саме правочину як категорії, що має

особливу цінність для цивілістики, С. Ясечко зауважує, що правочини «є однією із базових категорій цивільного права, оскільки обслуговують всі сфери цивільного обороту та поширені практично у всіх підгалузях цивільного права. Це пов'язано із тим, що вони є серед головних юридичних засобів установаження та визначення змісту правових зв'язків між учасниками цивільних правовідносин, засобом, з яким пов'язується динаміка цивільних правовідносин. Саме вони допомагають цивільному праву проявити себе як приватне право, де регулювання має децентралізований характер» [2, с. 81]. Тобто правочин за своєю сутністю є правомірною юридичною дією і завжди залежить від волі людини. Утім, попри соціальну корисність укладення правочинів, останнім часом суб'єкти цивільних правовідносин зловживають своїм правом, що зрештою призводить до порушення п. 6 ч. 1 ст. 3 Цивільного кодексу України¹, а саме порушення засади добросовісності.

Останнім часом увагу представників правозастосування привертає до себе такий вид правочину, як фраздаторний правочин. Цей правочин вчиняється боржником з метою уникнення своїх зобов'язань перед кредитором або створення такого наслідку, який нівелює можливість задоволення інтересів особи чи держави за рахунок майна або майнових прав боржника, або того, хто має такі права. Судова практика щодо фраздаторних правочинів лише почала формуватися, а тому дослідження сутності та аспектів їх правового регулювання є дуже актуальною.

Стан дослідження проблеми

Дослідженням окремих питань щодо фраздаторності, значення та проблем правозастосування фраздаторного правочину займалися такі провідні вчені та науковці, як О. Драган, О. Єфімов, К. Іванова, Б. Карнаух, О. Костенко, В. Крат, І. Ольшевський, А. Ярошенко та ін. Слід вказати, що праці названих дослідників зробили значний внесок у розвиток цивілістики, проте сьогодні чимало питань залишаються не вирішеними і такими, що потребують свого подальшого наукового опрацювання.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є визначення сутності фраздаторного правочину та його правового регулювання. Задля досягнення мети роботи необхідно вирішити такі завдання: дослідити сутність поняття «фраздаторний правочин», визначити нормативну базу, що регулює питання

---

¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // База даних (БД) «Законодавство України» / Верховна Рада (ВР) України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 15.05.2024).

франдаторності, проаналізувати судову практику щодо франдаторних правочинів.

Наукова новизна дослідження

Запропоновано розуміти франдаторний правочин як дію боржника або сторони правовідношення, що існує станом на момент вчинення або має високу ймовірність стати стороною правовідношення, яка може виражатись як активною, так і пасивною правовою поведінкою, спрямованою на ненастання небажаних для боржника чи особи (ймовірної сторони правовідношення) наслідків, або уникнення від цивільної відповідальності, або ненастання небажаного цивільного стану, або набуття блага в недобросовісний спосіб.

Виклад основного матеріалу

Першочерговим вбачаємо за доцільне дослідити сутність категорії «франдаторний правочин». Саме поняття «франдаторний правочин» не має чіткого відображення в цивільному законодавстві, зокрема в Цивільному кодексі України, проте доктрина цивільного права дає можливість сформулювати його ознаки та наслідки.

У римському праві франдаторним правочином (*fraus creditorum* – на шкоду кредиторам) вважалась дія, спрямована на унеможливлення виконання зобов'язання, проте це поняття можна сформулювати ширше.

Так, на думку Г. Сівіцької та І. Гелецької, франдаторні правочини характеризуються «як такі, що укладаються боржником з метою запобігання зверненню стягнення на майно, а це призводить до того, що боржниками майно реалізується поза межами виконавчого провадження і, як наслідок, судові рішення залишаються невиконаними» [3, с. 93].

О. Беяневич зауважує, що франдаторний правочин є правочином, що містить неправдиву інформацію або вчиняється з порушенням правил та зловживанням довіри. Основною метою франдаторного правочину, на думку вченої, є отримання певної користі шляхом шахрайства, обману або зловживанням довірою. Франдаторний правочин може бути недійсним із моменту його укладення за умови, якщо будуть встановлені факти обману або зловживання довірою, що стали підставою для його укладення [4, с. 20].

Інші дослідники визначають франдаторний правочин як: 1) правочин, вчинений боржником на шкоду кредиторів, або щось на кшталт цього (О. Вознюк) [5, с. 117]; 2) правочин, що вчиняється боржником на шкоду кредиторів (Д. Калюта, А. Ділігул) [6, с. 14] (ці позиції є дуже схожими, але не повними); 3) правочин, який був вчинений боржником на шкоду кредиторів під час виконання зобов'язання з погашення заборгованості, наслідком якого є неплатоспроможність боржника (А. Бутрик, М. Дубіна, А. Литвин) [7, с. 132].

На наш погляд, фrawdаторний правочин доцільно розуміти як дію боржника або сторони правовідношення, що існує станом на момент вчинення чи має високу ймовірність стати стороною правовідношення, яка може виражатись як активною, так і пасивною правовою поведінкою, спрямованою на ненастання небажаних для боржника або особи (ймовірної сторони правовідношення) наслідків, або уникнення від цивільної відповідальності, або ненастання небажаного цивільного стану, або набуття блага в недобросовісний спосіб.

Слід також детально зупинитися на ознаках фrawdаторного правочину. Так, мета такого правочину завжди зменшує небажаний наслідок, приховує майно, унеможлиблює настання цивільної відповідальності. Наслідком фrawdаторного правочину завжди є шкода. Конструкція такого правочину є специфічною, важливі обставини вчиненого правочину, момент його укладення, усвідомлене бажання ненастання небажаного наслідку, зловживання довірою кредитора, особливість контрагента або сторони у вчиненому фіктивному правовідношенні, можливість визнання такого правочину недійсним.

Для визнання такого правочину недійсним, або фrawdаторним, необхідне доведення факту обману сторони правовідношення, яка мала умисел на ненастання небажаного для цієї сторони наслідку, який міг настати для неї в разі неукладення фіктивного правочину.

Переходячи до нормативного регулювання фrawdаторного правочину, принагідно зауважимо, що основоположною засадою згідно з положеннями Цивільного кодексу України є добросовісність (п. 6 ст. 3)¹. Тобто активна поведінка (дії) учасників цивільних правовідносин повинна відповідати вказаному стандарту – бути чесною, відкритою, де кожен з учасників повинен поважати інтереси іншої сторони договору або правовідношення, у якому така сторона бере участь або може брати в майбутньому. Відповідно до мети дотримання засад цивільного законодавства формується судова практика, не стало винятком і питання щодо встановлення ознак недійсності правочинів, яке отримало окрему категорію – фrawdаторний правочин [8].

Також слід звернути увагу та проаналізувати постанову Верховного Суду від 7 жовтня 2020 року у справі № 755/17944/18. У ній вказано, що згідно з ч. 3 ст. 13 Цивільного кодексу України не допускаються дії особи, що вчиняються з наміром завдати шкоди іншій особі, а також зловживання правом в інших формах. Фrawdаторний договір може бути оплатним, безоплатним. Фrawdаторний договір завжди вчиняється на шкоду кредиторів. У випадку, коли

---

¹ Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 № 435-IV // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15> (дата звернення: 15.05.2024).

застосовується конструкція фразеологізму при укладенні платного цивільно-правового договору, він має певні особливості, свою специфіку. Остання проявляється в обставинах, що дозволяють кваліфікувати платний договір як такий, що вчинений на шкоду кредитору. Цими обставинами можуть бути: момент укладення договору; контрагент, з яким боржник вчиняє оспорюваний договір (наприклад, родич боржника, пов'язана чи афілійована юридична особа); ціна (ринкова/неринкова), наявність/відсутність оплати ціни контрагентом боржника¹.

Заслугує на увагу окрема думка судді Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 14 лютого 2018 року у справі № 379/1256/15-ц, у якій викладено, що фразеологізми (правочини, що вчинені боржником на шкоду кредиторам) в українському законодавстві регулюються тільки в певних сферах. Зокрема, у банкрутстві (книга третя Кодексу України з процедур банкрутства²); при неплатоспроможності банків (ст. 38 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»³; у виконавчому провадженні (ч. 4 ст. 9 Закону України «Про виконавче провадження»⁴) [9].

Режим законності та правопорядку в державі не може не реагувати на ті дії, які за своєю суттю хоч і прямо не порушують конкретних імперативних норм закону, але водночас є недобросовісними та зводяться до зловживання правом. Тобто одним із можливих наслідків може бути визнання такого договору недійсним, таким, що спрямований на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства та недопустимості зловживання правом⁵.

---

¹ Постанова Верховного Суду від 07.10.2020 № 755/17944/18 : справа № 755/17944/18, провадження № 61-17511св19 // LIGA360 : сайт. URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/92315178> (дата звернення: 15.05.2024).

² Кодекс України з процедур банкрутства : Закон України від 18.10.2018 № 2597-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19> (дата звернення: 15.05.2024).

³ Про систему гарантування вкладів фізичних осіб : Закон України від 23.02.2012 № 4452-VI // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4452-17> (дата звернення: 15.05.2024).

⁴ Про виконавче провадження : Закон України від 02.06.2016 № 1404-VIII // БД «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1404-19> (дата звернення: 15.05.2024).

⁵ Постанова Першої судової палати Касаційного цивільного суду у складі Верховного Суду від 08.03.2023 : справа № 127/13995/21, провадження № 61-989св23 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reestr.court.gov.ua/Review/109547239> (дата звернення: 15.05.2024).

Також слід звернути увагу на постанову Великої Палати Верховного Суду від 3 липня 2019 року у справі № 369/11268/16-ц, де зазначено, що позивач вправі звернутися до суду з позовом про визнання договору недійсним, таким, що спрямований на уникнення звернення стягнення на майно боржника, на підставі загальних засад цивільного законодавства та недопустимості зловживання правом та послатися на спеціальну норму, що передбачає підставу визнання правочину недійсним, якою може бути як підстава, передбачена ст. 234 Цивільного кодексу України, так і інша, наприклад підстава, передбачена ст. 228 Цивільного кодексу України¹.

Право на зло як ознака вчиненого фраздаторного правочину була сформульована в рішенні Касаційного цивільного суду Верховного Суду від 10 лютого 2021 року у справі № 754/5841/17, де вказано, що приватноправовий інструментарій не повинен використовуватися учасниками цивільного обороту для уникнення сплати боргу (коштів, збитків, шкоди) або виконання судового рішення про стягнення боргу, що набрало законної сили. Застосування приватноправового інструментарію або ж зловживання правом може проявлятися в тому, що: 1) особа або особи використали право на зло; 2) для реалізації особами своїх прав не вистачає певних фактів та/або умов; 3) настання вказаних фактів або умов безпосередньо залежить від дій інших осіб (особи); 4) спостерігається тенденція до негативних наслідків для інших осіб (негативні наслідки – це певний стан, до якого потрапляють інші суб'єкти, чії права безпосередньо пов'язані з правами особи, яка ними зловживає; цей стан не задовольняє інших суб'єктів; 5) враховується правовий статус особи /осіб².

Висновки

Фраздаторний правочин – це правочин, де боржник (як одна зі сторін) здійснює недобросовісні дії з метою уникнення виконання свого зобов'язання перед кредитором. Цей договір може бути визнаний судом недійсним за умови встановлення мети такого договору, його правових наслідків та інших ознак.

---

¹ Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 : справа № 369/11268/16-ц, провадження № 14-260пс19 // Єдиний державний реєстр судових рішень. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83482786> (дата звернення: 15.05.2024).

² Огляд судової практики Верховного Суду щодо оспорювання фраздаторних правочинів (правочинів, вчинених боржником на шкоду кредитору) у цивільних спорах. Рішення, внесені ЄДРСР, за 2018–2023 роки // Верховний Суд : офіц. сайт. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/ogliady/Tematychnyi_ohliad_fraudatorni_pra_vochynu_21_02_2024.pdf (дата звернення: 15.05.2024).

Використання приватноправового інструментарію (наприклад, вчинення договору немає мети встановлення, зміни або ж припинення цивільних прав та обов'язків або врегулювання цивільні відносини) не повинно застосовуватися учасниками цивільного обороту для невиконання своїх обов'язків, ненастання небажаних правових наслідків, свідомого невиконання в такий спосіб зобов'язання, звільнення майна з-під арешту або уникнення арешту та/або можливої конфіскації.

Правопорядок не повинен залишати поза реакцією такі дії, які ззовні хоч і не порушують конкретних імперативних норм, але вочевидь є недобросовісними, а зловживання правом є їх наслідком.

Подальшими науковими розробками в цьому напрямі можуть бути питання законодавчого врегулювання норм щодо фраздаторного правочину.

Список бібліографічних посилань: 1. Воронова О., Гамбург І. Цивільно-правова конструкція «правочин»: особливості правової регламентації. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 2. С. 455–460. DOI: <https://doi.org/10.31733/2078-3566-2022-6-455-460>. 2. Ясечко С. В. Генеза поняття «правочин» у цивільному праві. *Університетські наукові записки*. 2014. № 4 (52). С. 80–87. 3. Сівіцька Г. Є., Гелецька І. О. Фраздаторний правочин з позиції судової практики // *Legal education and science as the need of the hour: new European challenges : proceedings of International scientific conference (October 8–9, 2021)*. Łódź : Baltija Publishing, 2021. Pp. 93–97. DOI: <https://doi.org/10.30525/978-9934-26-148-0-25>. 4. Беяневич О. А. Про застосування у справах про банкрутство конструкції фраздаторного правочину. *Правничий часопис Донецького національного університету імені Василя Стуса*. 2021. № 2. С. 14–23. DOI: <https://doi.org/10.31558/2786-5835.2021.2.2>. 5. Вознюк О. І. Визнання недійсними правочинів боржника в межах справи про банкрутство // *Теоретичний аналіз та наукові дослідження сучасної юридичної науки : матеріали наук.-практ. конф. (м. Ужгород, 13–14 трав. 2022 р.)*. Ужгород, 2022. С. 116–120. 6. Калюта Д. О., Ділігул А. С. Фраздаторний правочин як новий тренд судової практики // *Перспективи розвитку територій: теорія і практика : матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф. здобувачів вищ. освіти і молод. учених (м. Харків, 16–17 листоп. 2022 р.) / МОН України, Харків. нац. ун-т міського господарства ім. О. М. Бекетова*. Харків, 2022. С. 14–15. 7. Бугрик А. В., Дубіна М. П., Литвин А. С. Фраздаторний правочин: зміст та доцільність законодавчого врегулювання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2023. № 4. С. 131–134. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2023-4/30>. 8. Крат В., Бабанли Р. Принципи права у практиці Верховного Суду: тернистий шлях від букви до духу // *Верховний Суд : офіц. сайт*. 17.01.2023. URL: <https://supreme.court.gov.ua/supreme/pres-centr/zmi/1370715/> (дата звернення: 15.05.2024). 9. Крат В.

Фраудаторні конструкції: судова практика 13 травня 2022 року // Верховний Суд : офіц. сайт. 2022. URL: https://supreme.court.gov.ua/userfiles/media/new_folder_for_uploads/supreme/2022_prezent/2022_05_23_prezent_Krat.pdf (дата звернення: 15.05.2024).

Надійшла до редколегії 16.05.2024

Прийнята до опублікування 17.06.2024

Hofeld H. S. Fraudulent act: essence and legal regulation

The article examines current issues of science and practice regarding the definition of the essence, signs and legal regulation of a fraudulent transaction as one of the types of contracts in civil law. The importance of the category of “deeds” for civil law is emphasized. Modern scientific positions on understanding the essence of the “fraudulent act” categories are defined and analyzed. The author's vision of the understanding of the above-mentioned category is proposed, under which, in a general sense, a transaction is defined where the debtor (as one of the parties) performs dishonest actions in order to avoid fulfilling his or her obligation to the creditor. The necessity of forming a unified approach to defining the essence of the category of fraudulent transaction is emphasized. The principles of civil legislation, which are violated as a result of the conclusion of a fraudulent transaction, and the court practice on this issue are defined. The essence of the violation of the principle of good faith when concluding a fraudulent transaction is clarified. The need to make appropriate changes to the current civil legislation of Ukraine in order to standardize judicial practice and eliminate existing legislative gaps is emphasized. The judicial practice is analyzed and a review of court decisions regarding the fraudulent transaction and its essential conditions is carried out. It has been established that private law instruments should not be used by participants in civil transactions to avoid paying a debt (money, damages, damage) or to execute a court decision on debt collection (money, damages, damage) that has entered into force. The article notes that a fraudulent contract can be both paid and unpaid. A paid fraudulent contract has its own specifics and features that distinguish it from another fraudulent contract (for example, a free one). The right to evil is singled out as a sign of a committed fraudulent act. Further prospective directions of scientific research on certain issues of fraudulent transactions have been established.

Key words: fraudulent deed, fictitious deed, right to harm, debtor, creditor, legal regulation.

